

gében rézsűsen elmeszódik, mivel a várfal felső részének ledőlésekor a mögötte lévő rétegsor Ny-i része is lepusztult. Mind a várfal, mind a metszetsor rézsűs vége fölött köves, omladékos, humuszos réteg, ennek tetején, legfelső réteggént pedig a 2006 előtti ásatások során ide hordott és leborított ásatási törmeléket lehetett dokumentálni. A rétegsornak csak a legalsó része érte el a Ny-i várfalat, lejjebb, mint a várfal megmaradt koronája. A 15. és 28. helyiségek közötti válaszfalban azonosítottuk az eredeti helyén lévő küszöbkövet. Az ajtót a 17. századi inventáriumok is említik.

A középső vár Ny-i várfalának külső és belső oldalán tereprendezés történt az állagvédelmi munkák előkészítése közben. A kiromlott falszakasz kifalazása előtt sor került a Ny-i várfal külső oldalán a 31. kutatóárok feltárására is, de csak részlegesen, a falazás szükségleteihez igazodóan. A kis felületű és mélységű kutatásból változatos, kora újkori leletanyag került elő, és a kora újkori terepszint vonala is azonosítható volt.

A 30. árkot a középső várból az alsó várba vezető lépcső (54. terület) É-i végén, a lépcső felső szakaszának alján (a lépcsőfordulóban) nyitottuk meg. Az árokban megfigyelhető volt a 15. századi K-i várfal építési rétege, mely alatt az alapozás a felmenő fal síkjához képest visszaugrik. Az árok É-i irányú, igen kicsiny bővítmenyét képezte a 30/B árok. Az árokrészben megállapíthatjuk, hogy a K-i várfal és a lépcső építményének az É-i fala nincs kötésben egymással, a lépcső építménye egyértelműen utólag épült hozzá a K-i várfalhoz, talán a 16. században.

Megkezdjük az alsó vár feltárását is. Sikertült részlegesen feltárni a lépcső felső szakaszának végén az alsó vár belső részébe nyíló ajtó maradványát. Az ajtó keretét türkizzöld színű kőből faragták, az ásatás során csak a bal oldali szárkövének alsó része és a küszöbköve volt eredeti helyén.

Az alsó várat K felől védő, többszintes, nagy méretű, sokszögű bástya (DK-i bástya, 61. helyiség) É-i végében is dolgoztunk, a bástya felső lőrészorának szintjén. A feltárandó rész az „íves fal” melletti terület, a bástya igen rövid É-i falának belső oldala és az É felé, az egykor a K-i falszorba nyíló ajtó előtti terület volt. *(Az illusztrációt lásd a 71. oldalon!)*

Középkori leletanyag a 29. és a 30. kutatóárkok rétegeiből és a ciszternából származott. Az ásatáson nagy mennyiségben kerültek elő mázas és mázatlan kerámia-, valamint kályhacsempe-töredékek. Jelentős mennyiségű fémlelet is előkerült, ezek azonban jórészt szegek voltak, az udvar D-i részének megtisztításából más egyéb, nagyobb méretű fémleletek, köztük fegyverleletek (beleértve ágyúgolyót, és talán egy lőfegyver csövét is) előkerültek. A rétegekből származó állatcsont-leletanyag is elég tisztességes mennyiségűnek számít. Más egyéb apróbb, de érdekes leletek: pl. habán töredékek, üveg, puskagolyó, stukkodarab, számos kisebb bronztöredék, pipák, újkori kanál.

Kiemelendő, hogy ez évben 3 pénzt is találtunk. Ebből egy 15. századi dénár (V. László) a 30. kutatóárok feltárásából, ezen kívül a várudvar D-i végéből egy 1584-es Báthori István lengyel király által kibocsátott veret, illetve III. Zsigmond lengyel király által veretett 1623-as ezüstpénz került elő.

Jóval 100 fölött van a 2012-ben előkerült kőfaragványok darabszáma, vannak köztük ép faragványok is. A faragott kőanyag nagyobb része a 47. területen került elő.

Az ásatáson részt vettek: a ráckevei Ady Endre Gimnázium diákjai, Mészáros Attila és Varnyú Anita tanárok vezetésével; a Községi Egyetem hallgatói, dr. Komjáthy László egyetemi tanár vezetésével; régészhallgatók (Bodri Máté, Csoltkó Emese, Havasy Orsolya, Rákóczi Gergely, Soós Rita, Szénásy

Csaba); regéci diákok és munkások; dr. Molnár Gergely, Vilmányi Kis Zoltán, Zsuga Zsolt, Zsuga Márk és más önkéntesek az ország több pontjáról.

A vár műszeres és GPS alapú felméréseit Viemann Zsolt és dr. Tóth Anikó végezték.

Ásatásvezető: Giber Mihály; szakmai konzulens: Simon Zoltán; szakmai munkatárs: Pető Zsuzsa Eszter.

GIBER MIHÁLY – SIMON ZOLTÁN

157. Mohács, Felső mező (KÖH 79037)

(Baranya megye) Ró

A Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága régészei 2012 tavaszán, terepbejáráson azonosítottak egy kisebb kiterjedésű, római kori lelőhelyet, amelyet a Mohács ÉK-i határában tervezett bioetanol gyárhoz vezető kerékpárút érint. A megkezdett földmunkák július 27-i szemléje során Bertók Gábor, a BMMI és Szajcsán Éva, a BMKH KÖI régésze a nyomvonal 0+510 – 0+580 közötti szakaszán téglatörmeléket és kerámiát figyelt meg a felső kb. 20 cm-nyi humusz eltávolítása után.

Ezt követően, a szakfelüveget során, a 0+540 – 0+580 szakaszon több régészeti jelenség került elő: kisebb cölöplyukak és egy nagyobb, erősen törmeléken (kerámia és tégladarabokat tartalmazó) objektum foltja, valamint a 0+660 karónál egy árokrészlet. Ezen az útszakaszon július 28-án megkezdjük a régészeti leletmentést, aminek idejére, a kivitelező Sztráda 92 Kft.-vel egyeztetve, leállítottuk az építési munkákat. Az árkot egy rövid szakaszon átvágtuk, majd a területet visszaadtuk a kivitelezőnek. Az 540. szelvényénél lévő nagy kiterjedésű objektum a bontás során több kisebb egységre különült el. Mélysége elérte a 2 m-t, ami lassította a leletmentést. Kerámiatöredékek, 2 vaskés, valamint római tetőcserép-töredékek kerültek elő. Ezek az objektumot a 3. századra datálják. Funkciója egyelőre nem tisztázott. A betöltésében található tetőcserép-töredékek arra utalnak, hogy a gödröt egy közelben álló, nem köépitésű, de cseréptetős épület bontási anyagaival töltötték fel.

A kerékpárút D-i oldalán, egy árok kialakításánál 3 m szélességben, 50 – 100 cm mélységben eltávolították a humuszréteget. Az objektumok folytatódtak ezen a szakaszon is.

GÁTI CSILLA – BERTÓK GÁBOR

158. Monostorpályi határa

(Hajdú-Bihar megye) U?, B, V, Sza, Á?, I

A terület bejárására 2012 őszén, míg régészeti próbafeltárására 2012. november 27. és december 18. között, a MOL Nyrt. megbízásából, a Monostorpályi K1-es kút termelésbe állítása során került sor. A feltárást megelőzően, az új törvényi szabályozásoknak megfelelően, az előzetes régészeti dokumentáció (ERD) keretében, az Archaeodata 1998 Bt. geofizikai felmérést végzett a beruházás által érintett terület mérhető részein, változó szélességben.

Kis-Kanális észak (KÖH 93097): A lelőhely Monostorpályi K-i oldalán, a Kis-Kanális É-i magaspártján, több mélyedés által körülvéve terül el. A lelőhelyen több mint 200 m hosszan és 18 m szélességben végezték a méréseket. A mérések alapján 2 szondát tűztek ki a földút két oldalán, melyekből 22 objektum került elő. Összesen 260 m² területet humuszoltak le a lelőhelyen, melyből csak 158 m² tekinthető régészeti objektumokkal is fedett, feltárt területek.

A lelőhelyen a feltárt objektumokat jórészt gödrök tették ki, a 3/4 sz. vaskori gödör alján egy szarvasmarha csontjai feküdtek. Két, egymással kapcsolatot mutató, viszonylag mély, kerek cölöphely (8/9 és 9/10 sz.) került elő a 2. sz. szondában, melyek tetején, a nyesett felszínen, paticsos réteg helyezkedett el. Az oszlophelyek talán egy neolitikus épület tartóoszlopainak helyei voltak. A szonda D-i végében egy Ny–K-i irányú, kettős árok helyezkedett el. A geofizikai mérések eredményei szinkronban vannak a feltáráson tapasztaltakkal, vagyis egy nem túl sűrűn megtelepedett területről van szó.

Nyírerdő-dűlő 2. (KÖH 78645): A lelőhely Monostorpályi DK-i határában, a Kis-Kanális egykori mellékága magaspártján, a Nyírerdő-dűlő határrészben helyezkedik el. A geofizikai mérések alapján a lelőhelyre egy szondát tűztek ki. Összesen 476 m² területet humuszoltak le.

A rendkívül hideg, fagyos idő miatt a kézi bontást csak elkezdni tudtuk, befejezni nem. Két sír folyt bontakozott ki egymás mellett: mindkettő D–É-i tájolású, nyújtott, csontvázas temetkezés. Humuszoskor megbolygattuk az 1. sír koponyáját, a felkarcsontokat és a lábánál levő edénymellékletet. Egy vaskeze volt a jobb oldalán. A 2. sír rabolt volt, a csontok és a mellékletek (gyöngyök) a sírban össze-vissza hevertek. Négy további objektum metszetre bontását kezdtük meg, az egyik közülük egy tűzhely lesz (égett, vöröseslila folttal jelentkezett), a többi gödör. Bacsikai Istvánnak köszönhetően, fémkeresővel az egyik gödörből bronzfibula, egy másik gödörből bronzrög bukkant elő. A kerámiaanyag alapján a szarmata korra tehetjük az előkerült jelenségeket.

Szabó-tanya dél (KÖH 93099): A lelőhely Monostorpályi K-i oldalán, a vasút és a Szabó-tanya közötti területen, egy régi vízfolyás K-i magaspártján fekszik. A lelőhelyen 350 m hosszúságú és 12 m szélességben végezték a méréseket. Ennek alapján 3 szondát tűztek ki, melyekből 46 objektum került elő. Összesen 393 m² területet humuszoltak le a lelőhelyen, melyből csak 268 m² tekinthető régészeti objektumokkal is fedett, feltárt területnek.

Az objektumok igen kevés leletanyagot tartalmaztak, annak ellenére, hogy humuszoskor őskori (bronzkori), népvándorlás kori (szarmata) és Árpád-kori kerámiatöredékek kerültek napvilágra a szántóföldi műveléssel bolygatott felső talajrétegből. A terepbejárás eredmények is intenzív bronzkori és szarmata kori megtelepedést prognosztizáltak, itt minden bizonnyal a talajművelés zavarja össze a képet. A 7/9 gödörhöz csatlakozva valószínűleg egy tűzhely vörösesbarna színű, faszenes betöltésű maradványait fogtuk meg. A lelőhelyen húzott 6. sz. szonda É-i végében 2, egymással párhuzamosan futó, viszonylag mély, keskeny árkot lehetett megfigyelni, melyekbe kisebb-nagyobb oszlophelyek mélyedtek. Közöttük szürke, tömör, homokos betöltéssel a bedöngölés is jól megfigyelhető volt, így minden bizonnyal valamiféle kerítőárok volt. Kora bizonytalan, talán az Árpád-korra tehető. A szonda D-i végében egy obszidiánpenge került elő. Az 5. sz. szondában pedig egy kb. Ny–K irányú, valamikori folyómedret sikerült dokumentálnunk, melynek vasszemes betöltése jelentősen torzította a geofizikai méréseket. A többi feltárt objektum kora bizonytalan. A mérések és a feltárt kép abban megegyezett, hogy régészetileg igen ritkán fedett a terület.

Munkatársak: Laczi Orsolya, Szolnoki László régészek; Jurás Ákos, Koroknai Zsolt, Szabó Nóra, Tóth Mihályné Simon Andrea régésztechnikusok.

BAJKAI ROZÁLIA

159. Mórahalom határa (Csongrád megye) B, Sza, A, Á, Kk

2012. november 22-én, a Móra Ferenc Múzeum munkatársaival régészeti terepbejárást végeztünk a mórahalmi elkerülő út (55-ös sz. főút) nyomvonalán. A teljes, mintegy 6,5 km hosszúságú nyomvonalszakaszt bejártuk. A gyepek – elsősorban mélyebb fekvésű, semlyékes kaszálók – területén sehol sem került elő régészeti leletanyag. A szántók nagyobb része friss gabonavetés vagy frissen felszántott, tárcsázott, de még be nem művelt terület, kisebb része gyomos ugar vagy parlag volt. Az időjárás kedvező, a látási viszonyok jók voltak, kivételt csak a gyomos ugarok (lábon hagyott kukorica) és parlagok jelentették, ahol a sűrű és magas növényzet miatt nehezebb volt a megfigyelés.

A terepbejárás elsődleges célja az ismert lelőhelyek kiterjedésének pontosítása és újabb, még nem ismert lelőhelyek megtalálása volt. Balogh Csilla 2011-ben készített a beruházáshoz kapcsolódóan régészeti hatástanulmányt, ehhez helyszíni szemlét is végzett, mely során azonosította a már korábban is ismert lelőhelyeket, újabb lelőhelyeket azonban nem talált és pontosításokat sem végzett.

A célirányos bejárás során 6, eddig is nyilvántartott régészeti lelőhely területe bővült; 7 lelőhelyet területileg egybevitünk (és lett belőlük összesen 3); 5, már ismert lelőhely területén sikerült újabb korszakot kimutatni; valamint 2 teljesen új, eddig nem ismert lelőhelyet is találtunk. Jelenleg 11 ismert régészeti lelőhely található a tárgyi létesítmény nyomvonalán. Régészeti korszakok: bronzkor, római kor (szarmata), népvándorláskor (avar), Árpád-kor, késő középkor.

Belső-járás, Holdi-tanya II., Mórahalom 131. lh. (KÖH 29724): A lelőhely, továbbá a Holdi-tanya III., Mórahalom 144. lh. (KÖH 29755) és a Holdi-tanya VII., Mórahalom 162. lh. (KÖH 29737) lelőhelyek területe fizikális egységet alkot, így egybevitünk őket. Igen gyér intenzitású, helyenként azonban (gócpontokban) enyhén sűrűsödő lelőhely, szarmata, avar és Árpád-kori leletanyaggal.

Börscsök-tanya, Mórahalom 45. lh. (KÖH 29604): Területe ÉK-i irányba 15 m-t bővült. Kis kiterjedése ellenére igen sűrű intenzitású lelőhely. Újabb előkerült korszakok: bronzkor, késő középkor.⁴⁵

Gyulai-tanya, Mórahalom 44. lh. (KÖH 29603): Területe Ny-i irányba 30 m-t bővült. Újabb előkerült korszak: bronzkor. Helyenként sűrűsödő, de alapvetően ritka intenzitású lelőhely. A Móra-halom (KÖH 29602) lelőhellyel való esetleges kapcsolatát az itt található parlag miatt nem tudtuk megvizsgálni.

Masa-kanyar I., Mórahalom 171. lh. (KÖH 82619): Az új lelőhely gyenge intenzitású. Előkerült korszak: bronzkor.

Masa-kanyar II., Mórahalom 172. lh. (KÖH 82621): Az új lelőhely közepes, helyenként azonban sűrű intenzitást mutat. D-i végén található a gyengébb intenzitású Árpád-kori, É-i kétharmadán a sűrűbb intenzitású bronzkori rész.

Németh-tanya, Mórahalom 141. lh. (KÖH 29734): Területe D-i irányba 60 m-t bővült. Igen gyér intenzitású lelőhely. Újabb előkerült korszak: római kor (szarmata). Közvetlenül nem érinti a létesítendő elkerülő utat.

⁴⁵ Az elkerülő út által érintett régészeti lelőhelyeken 2014-ben végzett megelőző feltárások alapján a Börscsök-tanya, Mórahalom 45. lh. (KÖH 29604) és az alább tárgyalt Gyulai-tanya, Mórahalom 44. lh. (KÖH 29603), valamint a Tanács István tanyája, Mórahalom 64. lh. (KÖH 29622) lelőhelyek összevonásra kerültek Tanács István tanyája néven, a 29622 azonosítószámon.